

Saimaan ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysala Lappeenranta
Toimintaterapian koulutusohjelma

Miia Kuga & Sirja Tiainen

Kotimäen kehitysvammaisten nuorten nykyinen ja toivottu vapaa-aika

Opinnäytetyö 2013

Tiivistelmä

Miia Kuga, Sirja Tiainen

Kotimäen nuorten nykyinen ja toivottu vapaa-aika, 36 sivua, 6 liitettä

Saimaan ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveysala, Lappeenranta

Toimintaterapian koulutusohjelma

Opinnäytetyö 2013

Ohjaajat: lehtori Tuula Hämäläinen, yliopettaja Niina Nurkka

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, kuinka Kotimäen asumisyksikössä asuvien kehitysvammaisten nuorten nykyinen ja toivottu vapaa-aika vastaavat toisiaan. Opinnäytetyön tehtävinä oli kuvailla nuorten nykyisiä vapaa-ajanviettotapoja sekä kartoittaa, millä tavalla nuoret haluaisivat käyttää vapaa-aikaansa. Lisäksi tehtävänä oli arvioida toiminnallisen aineistonkeruun toimivuutta. Opinnäytetyön yhteistyökumppanina toimi Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveyspiirin (Eksote) asumisyksikkö Kotimäki. Kotimäestä opinnäytetyöhön osallistui kaikkiaan 13 vapaaehtoista asukasta.

Aineisto kerättiin yksilöhaastatteluin ja opinnäytetyöhön kehitetyllä toiminnallisen aineistonkeruun menetelmällä. Toiminnallinen aineistonkeruu perustui valinnan vaihtoehtojen konkretisoimiseen esinein, kuvin ja sanoin.

Tulosten perusteella nuorten nykyinen ja toivottu vapaa-aika vastaavat melko hyvin toisiaan. Suosituimmiksi nykyisiksi vapaa-ajanviettotavoiksi osoittautuivat television katselu ja musiikin kuuntelu. Mikään vapaa-ajanviettotapa ei noussut merkittävästi muita toivotummaksi, eivätkä eri sukupuolten tai ikäryhmien valinnat juuri eronneet toisistaan.

Opinnäytetyön tuloksia käytetään tuomaan asukkaiden ääntä kuuluville kiinnostavista harrastuksista ja sitä kautta asumisyksikössä tarjotun vapaa-ajan toiminnan kehittämisen apuna. Toiminnallisen aineistonkeruun menetelmää voidaan jatkossa soveltaa muillekin asiakasryhmille, kuten lapsille. Toiminnallisen aineistonkeruun menetelmällä olisi mahdollista toteuttaa esimerkiksi asiakastytyväisyyskysely asiakasryhmille, joille lomakkeiden täyttäminen voi olla mahdotonta. Parhaimmillaan menetelmästä voitaisiin kehittää käytännönläheinen toimintatapa, joka voitaisiin viedä esimerkiksi asumisyksiköiden arkeen.

Asiasanat: kehitysvammaisuus, vapaa-aika, itsemääräämisoikeus, toiminnallinen opinnäytetyö

Abstract

Miia Kuga, Sirja Tiainen

Current and desired leisure time of young residents at Kotimäki, 36 Pages, 6 Appendices

Saimaa University of Applied Sciences

Health Care and Social Services, Lappeenranta

Degree Programme in Occupational Therapy

Bachelor's Thesis 2013

Instructors: Senior Lecturer Tuula Hämäläinen, Principal Lecturer, Dr. Niina Nurkka

The purpose of the study was to examine current and desired leisure time of intellectually disabled young residents at Kotimäki's housing unit. Objective was to compare how well their current and desired leisure time correlate to one another. The tasks of this thesis were to describe Kotimäki's residents' current leisure time, as well as identify the way in which residents would like to use their free time. One of the tasks was also to try out the effectiveness of functional data collection. The thesis partner was the South Karelia District of Social and Health Service's housing unit, "Kotimäki". There were 13 volunteer residents who took part in the thesis.

The data was collected by interviews and a developed functional data collection method. Functional data collection was based on the selection of alternatives made more concrete with pictures, items and words.

The results show that residents' current and desired leisure time matches quite well with each other at Kotimäki's housing unit. The most popular current leisure time activities were watching TV and listening music. In desired leisure time any option wasn't significantly more popular than other. Choices made by different gender or age groups didn't differ much.

The thesis will be used in bringing up target group opinions about interesting hobbies and in developing Kotimäki's leisure time activities. The functional data collection method can be utilized for other purposes and it can be adapted to other customer groups, like children. The functional data collection method enables for example customer satisfactory survey for client groups who may not be able to respond to a paper survey. In ideal situation method could be developed to functional practice that could be taken for example to housing units everyday life.

Keywords: intellectually disabled, leisure time, self-determination, functional study

Sisältö

1 Johdanto	5
2 Kehitysvammaisuus	6
3 Kehitysvammaisten toiminnalliset mahdollisuudet	7
3.1 Toiminnallinen oikeudenmukaisuus	7
3.2 Itsemääräämisoikeus ja osallistuminen	9
3.3 Kehitysvammaisten yhteiskunnallinen asema	11
3.4 Vapaa-ajan mahdollistaminen	13
4 Opinnäytetyön tarkoitus ja tehtävät	14
5 Toteutus	15
5.1 Kotimäki	15
5.2 Osallistujien hankkiminen	16
5.3 Pilotointi	17
5.4 Teemahaastattelut	18
5.5 Toiminnallinen aineistonkeruu	19
5.6 Aineiston analysointi	21
5.7 Tulosten esittely Kotimäessä	22
6 Tulokset	22
6.1 Nykyiset vapaa-ajanviettotavat	23
6.2 Toivotut vapaa-ajanviettotavat	24
6.3 Nykyisen ja toivotun vapaa-ajan vastaavuus	25
6.4 Toiminnallisen aineistonkeruun toimivuus	26
7 Pohdinta	27
7.1 Tulosten luotettavuus ja eettisyys	27
7.2 Toiminnallisen aineistonkeruun pohdinta	29
7.3 Tulosten pohdinta	29
7.4 Yhteistyö	32
7.5 Jatkoehdotukset	33
Lähteet	34

Liitteet

- Liite 1 Saatekirje ja suostumuslomake
- Liite 2 Tiedotustilaisuuden esite
- Liite 3 Haastattelupohja
- Liite 4 Muistilista
- Liite 5 Esimerkkikuvia pisteistä
- Liite 6 Esimerkki tulosten esittelystä

1 Johdanto

Kaikkien ihmisten pitäisi saada päättää itse oman elämänsä pienistä ja suurista valinnoista. Vapaa-aika ja harrastaminen ovat suuri osa ihmisen elämää, ja niiden tulisi olla ihmiselle mieleisiä sekä eheyttäviä. Vapaa-ajalla ihmisellä on tilaisuus palautua tuottavan toiminnan rasitteista ja kokea asioita, jotka ovat hänelle merkityksellisiä. Oman vapaa-ajankäytön suunnittelu ja toteutus on yksi mahdollisuus yksilölle käyttää itsemääräämisoikeuttaan.

Kehitysvammaiset ihmiset saattavat olla muiden ihmisten varassa vapaa-ajanviettopojensa suhteen. He eivät välttämättä osaa ilmaista halukkuuttaan harrastustoimintaan osallistumiseen, ja tietämys erilaisista vapaa-ajanviettotavoista saattaa olla rajallista. Lapsuudenkodistaan ensimmäiseen omaan asuntoon muuttaneet nuoret totuttelevat vastikään toimintansa aloittaneessa Kotimäen asumisyksikössä itsenäiseen elämään ja sen tarjoamiin mahdollisuuksiin. Siksi on tärkeää kartoittaa nuorten omia näkemyksiä ja toiveita liittyen vapaa-ajan toimintaa ja sitä kautta herättää heidät huomaamaan oikeutensa oman elämänsä hallintaan.

Aihe on myös paikallisella tasolla ajankohtainen Lappeenrannassa kevääksi 2013 suunniteltujen kehitysvammaisten harrastusmessujen takia. Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, kuinka Kotimäen asumisyksikössä asuvien kehitysvammaisten nuorten nykyinen ja toivottu vapaa-aika vastaavat toisiaan. Tuloksia käytetään tuomaan kohderyhmän ääntä kuuluville kiinnostavista harrastuksista ja Kotimäessä vapaa-ajan toiminnan kehittämisen apuna.

Opinnäytetyön tavoitteena on kehittää toimintaterapian ideologian mukaisesti asiakaslähtöistä toimintaa ja pohjautuu toiminnallisen oikeudenmukaisuuden teoriaan. Opinnäytetyö esittelee samalla yhden esimerkin tavasta kerätä mielipiteitä suoraan kehitysvammaisilta ihmisiltä. Opinnäytetyöllä halutaan edistää kehitysvammaisten asemaa nyky-yhteiskunnassa ja kehittää aineistonkeruumenetelmää, joka mahdollistaa kehitysvammaisten osallistumisen ja mielipiteen ilmaisemisen.

2 Kehitysvammaisuus

Kehitysvammaisten määrän arvioidaan olevan Suomessa noin 40 000, joista suurimmalla osalla toimintakyvyn rajoitukset ovat melko lieviä (Kehitysvammaliitto 2012). Kehitysvammalla tarkoitetaan vauriota tai vammaa ymmärtämis- ja käsityskyvyn alueella. Tyypillisesti rajoituksia löytyy kahden tai useamman adaptiivisen taidon osa-alueelta, joita ovat esimerkiksi kommunikaatio, itsestä huolehtiminen ja toiminnallinen oppimiskyky. Kehitysvammaisuus ilmenee ennen täysi-ikäisyyttä, jonka raja Suomessa on 18 vuotta. (Manninen & Pihko 2009, 17; Kehitysvammaisten Tukiliitto ry.)

Kehitysvammaisuuden toteaminen tai määrittely ei ole aina yksiselitteistä. Kehitysvammaisuuden kanssa samaan aikaan voi esiintyä myös erilaisia lisävammoja. Tyypillisiä ovat esimerkiksi tarkkaavaisuuden häiriöt ja autismi. Ennen kehitysvammaiseksi toteamista vaaditaan perusteellinen tutkimus, johon osallistuu useita eri terveydenhuollon ammattilaisia. Nykyisin Suomessa kehitysvammaisuuden vaikeusastetta määritetään pääasiallisesti sen mukaan, kuinka paljon henkilö tarvitsee tukitoimia. (Manninen & Pihko 2009, 16, 29, 106 – 107.)

Kehitysvammaisuuden toteamisen yhtenä osana käytetään yleisesti älykkyydosamäärän mittaamista. World Health Organization eli Maailman Terveysjärjestö luokittelee kehitysvammaisuuden vaikeusastetta juuri älykkyydosamäärän mukaan. Luokituksen mukaan 70 on normaalin raja, mutta hyvin tarkkaa rajanvetoa vältetään. Lievän älyllisen kehitysvammaisuuden älykkyydosamäärän raja on 50–69. Tällainen henkilö pystyy elämään melko tyypillistä elämää tuettuna. Keskivaikean kehitysvammaisuuden raja on 35–49. Tyypillisesti näiden rajojen sisään sijoittuva kykenee saavuttamaan jonkinasteista itsenäisyyttä ja riittävän kommunikaatiokyvyn. Tukitoimet elämän eri osa-alueilla ovat välttämättömiä. Vaikean raja on 20–34, jolloin kehitysvammaisen tarvitsee jatkuvaa ohjausta ja tukea. Hän on riippuvainen muista ihmisistä ja vaatii paljon kuntoutusta saavuttaakseen edes jonkinasteista omatoimisuutta. Syvän kehitysvammaisuuden raja on 20. Tällainen henkilö on täysin riippuvainen muiden huolenpidosta. Hänen kuntoutuksensa tähtää sellaisten perusvalmiuksien kehittämiseen, joilla mahdollistettaisiin esimerkiksi jonkinasteinen kommunikointi. (Manninen & Pihko 2009, 20 - 22.)

American Association on Intellectual and Development Disabilities–järjestö ajaa omalla tahollaan kehitysvammaisten asioita. Järjestö on luonut älykkyydosamäärään pohjautuvaa menetelmää nykyaikaisemman tavan mitata kehitysvammaisuutta toiminnallisen haitan kautta. Järjestön standardisoimilla testeillä voidaan löytää heikkoutta adaptiivisissa taidoissa ja näin ollen todeta ja mitata kehitysvammaisuutta. Adaptiivisia taitoja mitataan käsitteellisten, sosiaalisten sekä käytännön taitojen osa-alueilla. Käsitteellisiin taitoihin sisältyvät esimerkiksi kielitaito, ajan sekä numeroiden ymmärtäminen. Sosiaalisiin taitoihin lukeutuvat esimerkiksi sääntöjen ja lakien noudattaminen, ihmissuhdetaidot sekä itsetunto. Käytännön taitoihin kuuluvat esimerkiksi arjessa selviytyminen, itsestä huolehtiminen sekä rahan ja puhelimen käyttö. Järjestö kuitenkin painottaa vahvasti, että kehitysvammaisuutta arvioitaessa on ammattilaisten aina otettava huomioon kaikki yksilön tilaan vaikuttavat tekijät, esimerkiksi elinympäristö ja kulttuurilliset erot. On myös muistettava, että heikkousten lisäksi henkilöllä on myös vahvuuksia, joita on syytä hyödyntää. Henkilön toimintakyvyn oletetaan myös paranevan, jos hän saa tarvittavia tukitoimia tarpeeksi kauan. (AAIDD.) Tässä opinnäytetyössä kehitysvammaisuutta pidetään vain ihmisen yhtenä ominaisuutena, joka osaltaan vaikuttaa henkilön elämään.

3 Kehitysvammaisten toiminnalliset mahdollisuudet

3.1 Toiminnallinen oikeudenmukaisuus

Ihmisten epätasa-arvoisuus toiminnassa on ajatus, johon tässä opinnäytetyössä halutaan ottaa kantaa. Opinnäytetyötä ohjaa Toiminnallisen oikeudenmukaisuuden teoria, joka kiinnittää huomion juuri tähän epätasa-arvoon. 2000-luvulla on alettu enenevässä määrin kiinnittää huomiota kehitysvammaisten asemaan ja oikeuksiin. (Gustafsson.) Toiminnallisen oikeudenmukaisuuden teoria pohjautuu toiminnallisuuteen, voimaantumiseen sekä oikeudenmukaisuuteen ja kannattaa asiakaslähtöistä työskentelyä (Stadnyk, Townsend, & Wilcock 2011, 329 - 353). Asiakaslähtöisessä yhteiskunnassa koetaan tärkeäksi yksilön itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, ja suomalaista terveydenhuollon palveluketjua on jo parinkymmenen vuoden ajan viety kohti asiakaslähtöistä ajattelua (Nouko-Juvonen, Ruotsalainen & Kiikkala 2000, 9 - 11). Tämän opinnäytetyön

lähtökohtana oli asiakaslähtöisesti Kotimäen asumisyksikön tarve kartoittaa nuorten vapaa-aikaa, jotta tarjolle osattaisiin asettaa haluttuja aktiviteetteja.

Toiminnallisen oikeudenmukaisuuden teorian mukaan ihminen on luonnostaan toiminnallinen olento, joka osallistuu itsenäisenä ja aktiivisena toimijana kulttuurin mukaisiin toimintoihin, jotka määrittävät hänen terveyttään ja elämänlaatua (Stadnyk, Townsend, & Wilcock 2011, 329 – 353). Ihmisten osallistuminen toimintaan on teorian mukaan autonomista, mutta riippuvaista sosiaalisen kontekstin vaikuttajista. Osallistumisen erilaiset muodot ovat oleellisia terveyden, hyvinvoinnin ja sosiaalisen osallisuuden edistämisessä. (Townsend & Wilcock 2004, 75 – 87.)

Yhtenä osallistumisen osa-alueena voidaan pitää erilaisiin harrastuksiin osallistumista. Harrastaminen voidaan jakaa kahteen eri kategoriaan: persoonallista ulottuvuutta painottavaan ja sosiaalista ulottuvuutta painottavaan harrastamiseen. Ensin mainitussa merkityksellistä harrastajalle on oma yksilöllinen kehittyminen ja harrastuksen toimiminen vastapainona muulle elämälle. Sosiaalisen ulottuvuuden harrastajalle tärkeää on muiden ihmisten tapaaminen ja yhteisöllisyyden tunne harrastamisessa. (Hanifi 2009, 245 – 249.)

Harrastustoimintaan osallistumista ja henkilökohtaisten valintojen tekoa vapaa-ajankäytön suhteen perustelevat Toiminnallisen oikeudenmukaisuuden teorian neljä toiminnallista oikeutta. Teoria määrittää jokaiselle ihmiselle oikeuden kokea toiminta merkitykselliseksi ja rikastuttavaksi sekä oikeuden kehittyä toimintaan osallistumisen kautta. Toiminnallisiin oikeuksiin kuuluvat lisäksi yksilöllisen itsenäisyyden käyttäminen hyödyksi toiminnan valinnassa ja monipuoliseen toimintaan osallistumisesta hyötyminen. (Townsend & Wilcock 2004, 75 – 87.) Teorian periaatteena on lisäksi tuottaa voimaantumisen kokemuksia toiminnan kautta, aktivoida yksilöiden toiminnallista potentiaalia ja tukea monimuotoisuutta, mukaan ottamista sekä jaettua hyötyä toimintaan osallistumisessa (Stadnyk ym. 2011, 329 - 353). Harrastaminen voi parhaimmillaan kehittää kaikkia näitä osa-alueita.

Kehitysvammaiset ihmiset ovat yksi esimerkki ihmisryhmästä, jonka toiminnallista potentiaalia ei vielä osata täysin Suomessa hyödyntää. Alankomaissa tehdyssä tutkimuksessa selvitettiin lievän tai keskitason

kehitysvammaisten ihmisten osallistumista työn, sosiaalisten kontaktien ja vapaa-ajan aktiviteettien kannalta. Tutkimusaineisto kerättiin 653 kehitysvammaiselta kyselylomakkeiden ja haastattelujen avulla. Tulokset osoittivat, että suurimmalla osalla osallistujista on työpaikka tai muu päiväaktiviteetti, sosiaalisia kontakteja ja vapaa-ajan aktiviteetteja. Kuitenkin yli 50-vuotiaat ja keskitason kehitysvammaiset osallistuivat muita vähemmän. Kehitysvammaiset eivät juuri osallistuneet aktiviteetteihin ei-kehitysvammaisten ihmisten kanssa. (Cardol, Curfs, Dusseljee, Groenewegen & Rijken 2010, 4 – 18.) Vanhemman ikäluokan edustajien vähäisempi osallistuminen voi kuvata asenteiden ja toimintatapojen muutosta ajan saatossa.

Toiminnallisen oikeudenmukaisuuden teorian tarkoituksena on tarkastella yksilöiden ja ryhmien erilaisia toiminnallisia tarpeita, vahvuuksia ja potentiaalia samalla pohtien oikeuksia, reiluuutta, voimaantumista ja toiminnallisten vaihtoehtojen mahdollistamista. Jokaiselta yksilöltä tulisi kysyä, mitä itselle merkityksellistä hän haluaa, tarvitsee tai voi tehdä henkilökohtaiset ominaisuudet ja ympäristön luomat olosuhteet huomioon ottaen. (Stadnyk ym. 2011, 329 – 353.) Kehitysvammaisilta ihmisiltä merkityksellisten asioiden luotettava selvittäminen voi olla haastavaa, koska he eivät välttämättä käsitä kaikkia valinnan vaihtoehtoja tai itse kysymystä. Mieluisimman aktiviteetin valintaa tutkittiin vertaillen sanallista virikkeellistä valitsemista ja virikkeellistä valitsemista, jossa valittuun aktiviteettiin annettiin kahden minuutin pääsy valinnan jälkeen. Valitsemisen kohteena oli erilaisia tekemisen muotoja, kuten television katselu, tiskaaminen, kuntoilu, palapelit ja lehtien lukeminen. Tutkittavana oli seitsemän 11- 18 vuotiasta poikaa, joilla oli eri diagnooseja, kuten lievä kehitysvamma, mutta joista kaikki käyttivät puhetta pääasiallisena kommunikointikeinonaan. Kuudella seitsemästä erilaiset virikkeiden käyttömenetelmät valitsemisen yhteydessä tuottivat eri tuloksia haluttua aktiviteettia selvitetessä. (Axelrod, DiCesare, McAdam, Napolitano, & Tessing 2006, 501 – 506.)

3.2 Itsemääräämisoikeus ja osallistuminen

Itsemääräämisoikeus määritellään tiivistetysti kompetentin ja riittävän autenttisen henkilön oikeudeksi määrätä omista asioistaan. Kompetenssilla tarkoitetaan henkilön kykyä harkintaan, päättämiseen ja toimintaan.

Kompetenssiin sisältyvät sekä ajattelun kompetenssi että tilannekompetenssi. Ajattelun kompetenssiin kuuluu henkilön kyky ottaa vastaan uutta informaatiota ja ymmärtää tiedon merkitys omalta kannaltaan. Kompetenttien henkilön kyvyssä suorittaa päättelyä ei ole oleellisia puutteita. Tilannekompetenssi edellyttää henkilöllä olevan riittävästi luotettavaa tietoa, jotta hän voi harkita tilannetta ja tehdä päätöksen asiasta. Autenttisuudella taas tarkoitetaan henkilön omaehtoisuutta päätöksiä tehdessään. (Pietarinen, Lagerspetz, Launis, Oksanen, Rauhala & Räikkä. 1998, 15 – 32.)

Jotta henkilöä voidaan kuvailla itsemäärääväksi eli autonomiseksi, hänellä tulee olla autenttisuuden ja kompetenssin lisäksi valtaa. Valtalla tarkoitetaan sitä, että henkilöllä on mahdollisuus vaikuttaa muihin ihmisiin ja ulkoisiin olosuhteisiin. (Pietarinen ym. 1998, 15 – 32.) Yksi valtaan vaikuttava tekijä on käytössä oleva rahamäärä, joten pienet tulot voivatkin rajoittaa valinnan vaihtoehtoja ihmisen elämässä. Kehitysvammaliiton toteuttamassa hankkeessa selvitettiin, mitkä tekijät edistävät kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden kokemusta. Haastatelluille tärkeä teema oli kysymys rahan riittävydestä. Heidän mukaansa rahat riittävät juokseviin menoihin, mutta muuhun kulutukseen sitä ei juuri jää. Osallistumista rajoittaviksi tekijöiksi osoittautuivat köyhyyden lisäksi autonomian puute, läheisten ihmissuhteiden puute ja yksinäisyyden kokemukset. Kehitysvammaisten mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämäänsä ovat tutkimuksen mukaan rajallisia ja heidän tarpeidensa, toiveidensa ja näkemystensä sivuuttaminen palveluja järjestettäessä ilmeni ongelmaksi. (Harjajärvi, Kairi, Kuusterä & Miettinen 2009.)

Kehitysvammaisten osallistumista ja päätöksentekoa on viime vuosina tutkittu etenkin ulkomailla. Tutkimustulokset osoittavat kehitysvammaisten olevan yhä itsemääräämisoikeutensa suhteen muuta väestöä huonommassa asemassa. Iso-Britanniassa tutkittiin kehitysvammaisten lasten ja nuorten osallistumista henkilökohtaisen terveydenhoitonsa sekä palvelujensa kehittämistä koskevaan päätöksentekoon. Tuloksista käy ilmi, että kehitysvammaisille lapsille tai nuorille ei juuri anneta mahdollisuuksia osallistua heitä koskevaan päätöksentekoon. Tilannetta vaikeutti erityisesti se, mikäli lapsi tai nuori ei käyttänyt puhetta pääasiallisena kommunikointivälineenä. Tutkimuksessa todettiin myös useiden tahojen, esimerkiksi huoltajien ja sosiaalialan ammattilaisten, pitävän

osallistamista tärkeänä, mutta mahdollisuuksia lapsen tai nuoren kuulemiseen rajallisina resurssien vähyydestä johtuen. Tutkimuksen tekijät sekä haastateltavat näkivät pienenkin vaikuttamisen mahdollisuuden hyvin tärkeänä ja se saattaa oikein porrastettuna kehittää kehitysvammaisen lapsen tai nuoren päätöksentekotaitoja. (Franklin & Sloper 2009, 3 – 15.)

Toisessa isobritannialaisessa tutkimuksessa selvitettiin kehitysvammaisten nuorten kokemuksia osallistumisesta päätöksentekoon. Tutkimukseen osallistui 27 nuorta kahdesta eri hoitokodista. Osallistujien iät olivat 13 - 21 vuotta. Tutkimus osoitti nuorten olevan halukkaita tekemään päätöksiä. Nuoret myös tekivät päätöksiä, mutta päätöksentekoa ei aina koettu helpoksi asiaksi. Nuoret eivät tehneet päätöksiä yksin, vaan yleensä vanhempien tukemana. Tuki päätöksenteossa koettiin myönteisenä asiana. Tutkimukseen osallistuneet nuoret arvostivat suoraan heille puhumista päätöksentekotilanteissa. Nuoret kokivat itsenäisyyden tärkeäksi ja aikuisuuden positiiviseksi asiaksi. Päätösten teon jatkaminen koettiin tärkeäksi tulevaisuudessa. (Mitchell & Sloper 2010, 521 – 527.) Mahdollisesta ajattelun kompetenssin puutteesta huolimatta kehitysvammaiset vaikuttavat olevan halukkaita käyttämään itsemääräämisoikeuttaan. Lähipiirin ja ammattihenkilöiden tehtäväksi jää heidän tukemisensa ja kannustamisensa päätöksenteossa itsemääräämisoikeuden toteutumiseksi.

3.3 Kehitysvammaisten yhteiskunnallinen asema

Yhteiskunnallisesti kehitysvammaisten asemaa pyritään tasa-arvoistamaan eri instituuttien luomien säädösten avulla. Kansainväliset sopimukset korostavat osallisuutta, täysivaltaisuutta sekä niiden toteutumiseksi tarvittavaa tukea. YK julkaisi vuonna 2006 vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen, joka rinnastetaan YK:n seitsemään aikaisempaan ihmisoikeussopimukseen. Tähän sopimukseen liittyvät valtiot sitoutuvat muun muassa kehittämään ja toteuttamaan käytäntöjä, lainsäädäntöä ja hallinnollisia toimenpiteitä, jotka helpottavat kehitysvammaisten asemaa. Sopimus ei siis luo uusia ihmisoikeuksia vaan vahvistaa kaikkien ihmisten perusoikeuksia ja perusvapauksia, jotka kuuluvat täysimääräisinä myös vammaisille ihmisille. Suomi allekirjoitti sopimuksen ensimmäisten joukossa vuonna 2007, mutta ei edelleenkään ole ratifioinut sitä. (Gustafsson.)

Eurooppalaista vammaispolitiikkaa ohjaa Euroopan neuvoston vuosille 2006–2015 antama vammaispoliittinen toimintaohjelma, jonka näkökulma vammaisuuteen on yhtäläinen YK:n yleissopimuksen kanssa. Vammaispoliittisen toimintaohjelman tavoitteena on edistää vammaisten henkilöiden työllistymistä avoimille työmarkkinoille. Työllistymistä pyritään kehittämään yhdistelemällä syrjinnänvastaisia toimenpiteitä ja erityistoimia, joilla varmistetaan vammaisten henkilöiden yhtäläiset mahdollisuudet. (Yhteisvastuu 2008 - hankkeiden loppuraportti 2008.)

Toiminnallisen oikeudenmukaisuuden teorian mukaan kaikilla henkilöillä tulisi olla tasa-arvoiset mahdollisuudet toimintaan (Stadnyk ym. 2011, 329 – 353). Helsingin Sanomat uutisoi artikkelissaan monen kehitysvammaisen tekevän työtä palkatta. Artikkelissa Kehitysvammaisten tukiliitto arvioi, että noin 3000 kehitysvammaista pystyisi palkkatyöhön. Samoin Aamulehti uutisoi pääkirjoituksessaan kyseisestä aiheesta ja huomauttaa, että ennen vanhaan tätä nykyistä järjestelmää olisi kutsuttu työntekijöiden riistoksi. (Helsingin Sanomat 2011; Aamulehti 2011.) Yleisesti ottaen kehitysvammaisten elintason nähdään olevan merkittävästi alhaisempi kuin ei-kehitysvammaisten henkilöiden (Carr 2004). Tällainen asennoituminen heikentää huomattavasti kehitysvammaisten henkilöiden mahdollisuuksia toimintaan.

Suomalaista lainsäädäntöä ja käytännön toimia kehitetään vastaamaan kansainvälisiä sopimuksia hallituksen luomalla vammaispoliittisella ohjelmalla VAMPO 2010–2015+. (Yhteisvastuu 2008 - hankkeiden loppuraportti 2008). Ohjelmalla halutaan turvata vammaisten henkilöiden oikeudenmukainen asema yhteiskunnassa. Ohjelmassa kehitetään kaikkia politiikan lohkoja vammaisten ihmisten oikeuksien, vapauksien ja yhdenvertaisten mahdollisuuksien näkökulmasta. VAMPO- ohjelman tavoitteita ovat muun muassa vammaisten henkilöiden sosioekonomisen aseman parantaminen, erityispalvelujen ja tukitoimien saatavuuden varmistaminen eri puolilla maata sekä yhteiskunnan esteettömyyden lisääminen. Yhtenä toimenpiteiden sisältöalueena ohjelmassa mainitaan vammaisten ihmisten kulttuuri ja vapaa-aika, johon kaikilla tulisi olla yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua. (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2010.)

3.4 Vapaa-ajan mahdollistaminen

Vapaa-ajasta kirjoitetaan ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 24:nnessä artiklassa seuraavasti: *jokaisella on oikeus lepoon ja vapaa-aikaan, työajan järkevään rajoittamiseen sekä määräaikaisiin palkallisiin lomiin* (United Nations Human Rights 1948). Kehitysvammaisten henkilöiden vapaa-ajan toiminnan mahdollisuuksia rajaavat taloudelliset, ympäristölliset sekä kulttuurilliset tekijät (Carr 2004). Nykyisin vapaa-aika ei ole enää niin selkeästi pelkästään aikaa tuottavan toiminnan ulkopuolella. Vapaa-aika on sekä arjen rytmittäjä että laadullinen elementti, jonka arvostus on vuosien aikana noussut. (Liikkanen 2009, 7 – 10.) Tutkimuksen mukaan vapaa-ajasta on tullut suomalaisille kahdessakymmenessä vuodessa yhä tärkeämpää. Yhteiskunta on opettanut ihmisiä ajattelemaan työnteon olevan hyväksi ja toisaalta näkemään toimeettomuuden tuomittavana asiana, mikä vaikuttaa myös kehitysvammaisten ajatusmaailmaan samalla tavalla (Carr 2004). Erityisesti kodin ja perheen merkitys on vapaa-ajanvietossa kasvanut, mutta myös harrastukset koetaan aiempaa tärkeämmiksi. (Suomen virallinen tilasto 2002.)

Käsite vapaa-aika voidaan ymmärtää eri tavoin. Sanakirjamääritelmien mukaan sillä voidaan tarkoittaa vapaa-aikaa työn vastakohtana, vapaa-aikaa tiettyinä lähinnä harrastuksiksi luokiteltavina toimintoina tai vapaa-aikaa subjektiivisesti koettuna ja laadullisena käsitteenä. Eri käsitykset vapaa-ajasta kuvastavat historian kulkua ja ovat sidonnaisia eri kulttuureihin. (Tilastokeskus 2004). Tässä opinnäytetyössä vapaa-ajalla tarkoitetaan aikaa velvollisuuksien ulkopuolella. Velvollisuuksiksi lasketaan työ, opiskelu, kotityöt, itsestä huolehtimisen toiminnot ja muut arjen pakolliset toimet. Vapaa-ajalla ihminen saa optimitilanteessa omien resurssiensa puitteissa aidosti itse päättää, miten tuon ajan käyttää. Vapaa-aika on merkittävä osa jokaisen ihmisen arkea. Vapaa-ajanviettotavan valinta tapahtuu yleensä henkilökohtaisten ominaisuuksien tai sosiaalisten suhteiden perusteella. Passiivinen vapaa-ajan vietto voi edistää nuoren syrjäytymistä, kun taas aktiivinen harrastaminen voi tukea nuoren identiteetin rakentumista. (Helve 2009, 250 – 254.)

Suomalaisten 10-29 -vuotiaiden nuorten vapaa-ajanviettotapoja selvitettiin Nuorten vapaa-aikatutkimuksessa vuonna 2009. Tutkimuksessa tarkasteltiin

neljää eri aluetta nuorten vapaa-ajasta: vapaa-ajan luonnetta, tekemistä ja olemista, yhteisöllisyyttä sekä nuorten tyytyväisyyttä eri elämänalueisiin. Tutkimuksen tuloksista selviää, että vastaajista 45 % kuuluu järjestöön ja asenteet järjestötoimintaa kohtaan ovat muuttuneet kielteisemmiksi. Harrastuksiin järjestöjen ulkopuolella tai muihin vapaa-ajan ryhmiin osallistui noin 40 % vastaajista. Lähes yhdeksällä kymmenestä nuoresta on jokin harrastus ja suurin osa heistä kertoi harrastavansa yksin. (Myllyniemi 2009.)

Kehitysvammaisilla henkilöillä on tutkitusti vähemmän varsinaista vapaa-aikaa käytettävissään mahdollisesta työttömyydestä huolimatta, koska arjen perusasiat vievät heiltä enemmän aikaa kuin henkilöiltä, jolla ei ole kehitysvammaa. Tällaisia perusasioita ovat esimerkiksi aterioiden valmistus ja pukeutuminen. Ihmisen kykyyn nauttia vapaa-ajasta on myös todettu vaikuttavan hänen työllisyystilanteensa. Ihmiset, jotka eivät käy töissä, kokevat vapaa-ajan suunnittelemisen haasteellisemmaksi. (Carr 2004.)

4 Opinnäytetyön tarkoitus ja tehtävät

Opinnäytetyön tarkoitus on selvittää, kuinka nuorten nykyinen ja toivottu vapaa-aika vastaavat toisiaan Kotimäen asumisyksikössä.

Opinnäytetyön tehtävänä on:

- 1) kuvailla Kotimäen asumisyksikön kehitysvammaisten nuorten nykyisiä vapaa-ajanviettotapoja
- 2) kartoittaa millä tavalla Kotimäen asumisyksikön kehitysvammaiset nuoret haluaisivat käyttää vapaa-aikaansa
- 3) tarkastella millä tavalla Kotimäen asumisyksikön kehitysvammaisten nuorten nykyiset vapaa-ajan viettotavat vastaavat toivottua
- 4) arvioida toiminnallisen aineistonkeruun toimivuutta

5 Toteutus

5.1 Kotimäki

Opinnäytetyön yhteistyötahona toimii Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden kuuluva Kotimäen asumisyksikkö, joka valmistui loppuvuodesta 2011. Kotimäessä työskentelevät toimintaterapeutit Veera Virta ja Hanna Puustinen toimivat opinnäytetyön työelämäohjaajina. Kotimäen asumisyksikössä on yhteensä 24 asukaspaikkaa. Kotimäessä asukkaat ovat vuokrasuhteessa, ja he ovat itse vastuussa käytössään olevista yksioista.

Kotimäessä asuu taidoiltaan hyvin erilaisia nuoria. He ovat pääsääntöisesti lievästi tai keskivaikeasti kehitysvammaisia. Asumisyksikkö on jaettu kahteen osaan, joista toisella puolella on tarjolla autettua ja toisella ohjattua asumista. Autetulla puolella on ympärivuorokauden henkilökuntaa paikalla. Ohjatulla puolella asukkaiden toiminta on itsenäisempää, mutta henkilökunta on tarvittaessa heidän tukenaan ympäri vuorokauden. Autetun puolen nuoret opettelevat elämänhallinnan ja arjen perusasioita, joihin he tarvitsevat ohjaajien avustusta. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi peseytyminen ja hygieniasta huolehtiminen. Useimmilla ohjatun puolen nuorista arjen peruskuviot ovat jo hallinnassa. Heidän kanssaan keskitytään muiden taitojen kartuttamiseen kuten ruoanlaiton ja rahankäytön harjoitteluun.

Kotimäessä pyritään tuettuun päätöksentekoon ja itsemääräämiseen antamalla nuorille vastuuta oman elämänsä hallinnasta taitotasojensa mukaisesti. Asumisyksikön tarkoituksena ei ole olla nuorten elinikäinen asuinpaikka, vaan kaikki siirtyvät jossain vaiheessa seuraavan askeleen eteen- tai taaksepäin, riippuen heidän valmiuksistaan, taidoistaan, kehitymisestään ja mahdollisten sairauksien etenemisestä. Tärkeintä on keskittyä nuoren hyvinvointiin ja kunnioittaa hänen itsemääräämisoikeuttaan. Tavoitteena on opettaa nuorille itsenäisempään elämään tarvittavia taitoja ottaen huomioon heidän kehityksellisen tasonsa. Joillain nuorilla tämä voi tarkoittaa sitä, että oppii avustettuna toteuttamaan oman elämän arkirutiineja, kun taas toisella seuraavana askeleena voi olla muuttaminen omaan asuntoon pois valvotusta ympäristöstä. Nuorilla on omat arkirutiininsa, joita he noudattavat omalla tavallaan ja mahdollisimman itsenäisesti.

5.2 Osallistujien hankkiminen

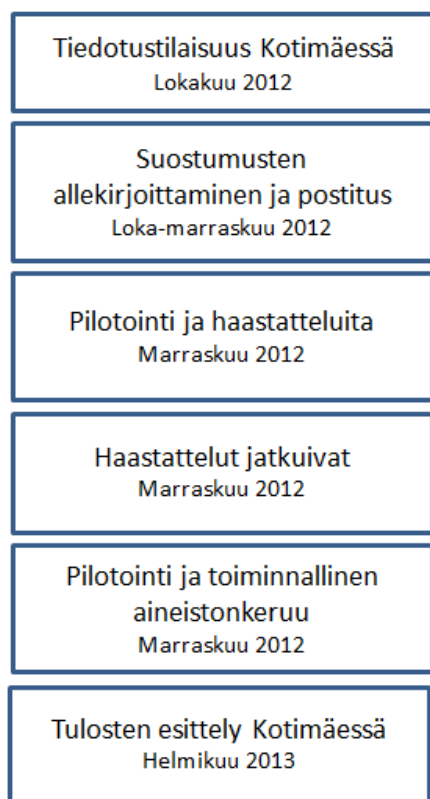
Osallistuminen opinnäytetyöhön oli täysin vapaa-ehtoista. Nuoret saivat itse päättää kuulemansa opinnäytetyön tiedotustilaisuuden, saatekirjeen (Liite 1) sekä työntekijöiden ja Kotimäessä harjoittelussa olleen opinnäytetyön tekijän kertoman pohjalta osallistuvatko opinnäytetyöhön. Kotimäessä pidetyssä tiedotustilaisuudessa opinnäytetyön tekijät kertoivat nuorille, mitä opinnäytetyössä tapahtuu ja mihin tietoja käytetään. Lisäksi valmistettiin kaksi julistemuotoista esitettä (Liite 2), jotka kiinnitettiin Kotimäen seinille tiedoksi ja muistutukseksi asukkaille. Julisteet sijaitsivat autetun ja ohjatun puolen ilmoitustauluilla.

Suurin osa ilmoittautumisista tapahtui tiedotustilaisuuden loputtua, jolloin kysyttiin kaikilta paikalla olevilta nuorilta yhteisesti kiinnostuksesta osallistua. Kotimäessä työharjoittelussa ollut opinnäytetyön tekijä kävi seuraavilla viikoilla ilmoittautuneiden nuorten kanssa suostumuslomakkeen läpi ja halukkaat osallistajat allekirjoittivat suostumuslomakkeen (Liite 1). Tässä vaiheessa kaikki vapaaehtoisiksi ilmoittautuneet eivät enää halunneet osallistua. Suostumuslomake luettiin nuorten kanssa pääpiirteittäin siten, että opinnäytetyön tekijä kertoi lomakkeen pääasiat mahdollisimman selkeästi ja niin monta kertaa, että nuori ymmärsi, mitä allekirjoitti ja mitä seuraavaksi tapahtuisi.

Opinnäytetyön tekijät pohtivat keskenään ja työelämäohjaajien kanssa sitä, onko tarpeellista lähettää suostumuslomake myös nuorten huoltajille. Nuorten itsemääräämisoikeutta haluttiin kunnioittaa ja korostaa heidän täysi-ikäisyyttään, jolloin heillä tulisi olla päätösvalta omissa asioissaan. Eksotelta saatiin kuitenkin asiaa tiedusteltaessa linjaus suostumuksen pyytämisestä ehdottomasti myös huoltajilta, koska kyse on kuitenkin vajaavaltaisista ja holhouksenalaisista henkilöistä.

Saatekirjeet ja suostumuslomakkeet (Liite 1) lähetettiin vain osallistumishaluisten nuorten huoltajille. Ottaen huomioon joidenkin osallistujien ulkomaalaistaustan saatekirje ja suostumuslomake käännettiin myös vieraalle kielelle helpottamaan huoltajien ymmärtämistä. Saate- ja suostumuskirje lähetettiin hyvissä ajoin siten, että vastaanottajille jäi noin viikko aikaa tutustua asiaan ja lähettää vastaus. Palautuskirjekuori lähetettiin mukana, jotta osallistumisesta ei muodostuisi kuluja huoltajille tai osallistujille.

Suostumukset palautuivat miltei kaikkien osallistujien huoltajilta. Muutaman suostumuksia ei kuulunut määräaikaan mennessä. Työelämäohjaajien kanssa neuvoteltua tultiin siihen tulokseen, että nuorten itsemääräämisoikeuden puitteissa he saavat päättää itse osallisuudestaan ilman huoltajan kirjallista lupaa. Opinnäytetyön toteutus eteni Kuvan 1 mukaisesti.



Kuva 1. Opinnäytetyön toteutus ja aikataulu

Kaikille halukkaille pyrittiin mahdollistamaan osallistuminen opinnäytetyöhön, mutta poissaolon takia toiminnalliseen aineistonkeruuseen ei päässyt osallistumaan yksi haastateltu henkilö. Opinnäytetyön toteutusajankohtana asukkaista 13 osallistui haastatteluun ja 12 toiminnalliseen aineistonkeruuseen.

5.3 Pilotointi

Jotta yksilöhaastattelun ja toiminnallisen aineistonkeruun soveltuvuudesta kohderyhmälle saataisiin parempi käsitys, niitä pilotoitiin ensin kahden osallistujan kanssa. Valitut henkilöt osallistuivat ainoastaan pilotointiin, ja heidän vastauksensa otettiin samalla tavalla huomioon kuin varsinaiseen toteutukseen

osallistujien. Pilotoimalla varmistettiin, ettei varsinaisessa aineistonkeruussa ilmene tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttavia puutteita.

Haastattelujen pilotoinnit tapahtuivat ensimmäisenä haastattelupäivänä ennen varsinaisia haastatteluja. Pilotointiin osallistuneet henkilöt olivat eritasoisia ja eri sukupuolta. He valikoituivat paikalla olevista suostumuksen antaneista osallistujista, joilla oli mahdollisuus sillä hetkellä tulla haastateltavaksi. Pilotointien perusteella selkeytettiin opinnäytetyön tekijöiden roolijakoa haastattelutilanteissa. Haastattelulomake havaittiin toimivaksi rungoksi keskusteluille ja helpoksi kirjaamisalustaksi.

Toiminnallisen aineistonkeruun pilotointi toteutettiin yksitellen kahden eri nuoren kanssa. Pilotointien jälkeen opinnäytetyön tekijät pohtivat aineistonkeruun toimivuutta ja mahdollisia tarvittavia muutoksia. Tässä kohtaa olisi ollut mahdollista tehdä muutoksia, mikäli tarvetta olisi ilmennyt. Huomiota kiinnitettiin muutama esittelijän käyttämään sanavalintaan. Aineistonkeruu näytti muutoin toimivan hyvin, joten varsinainen aineistonkeruu aloitettiin opinnäytetyön tekijöiden pohdintatuokion jälkeen.

5.4 Teemahaastattelut

Menetelmäksi valittiin teemahaastattelu, joka antaa paljon liikkumavaraa. Teemahaastattelu etenee etukäteen mietittyjen teemojen varassa, mutta voi sisältää myös tarkentavia kysymyksiä ja vapaamuotoista keskustelua. (Vuorela 2005.) Tässä opinnäytetyössä teemahaastattelun luonne mahdollisti lisäksi jokaisen haastateltavan yksilöllisen taitotason mukaisen porrastamisen. Yksilöhaastatteluilla selvitettiin nuorten nykyiset vapaa-ajanviettotavat. Haastattelutilanne antoi samalla tietoa osallistujien kognitiivisista taidoista toiminnallisen aineistonkeruun porrastamista ajatellen. Haastattelussa käytettiin apuna kuvia, jotka toimivat tarvittaessa keskustelun virikkeinä. Kuvakortteja käytettiin haastatteluissa kahden osallistujan kanssa. Haastatteluissa käytettiin tiloja, joissa oli rauhallista haastatella nuoria. Useimmiten haastattelut tapahtuivat nuorten omissa asunnoissa, mutta myös vapaana olevaa toimistotilaa käytettiin haastatteluun.

Haastattelu eteni haastattelulomakkeelle (Liite 2) koottujen teemakysymysten avulla. Opinnäytetyön tekijät toimivat tilanteessa mahdollisimman luontevasti

kysellen osallistujien nykyisestä vapaa-ajanvietosta. Toinen opinnäytetyön tekijöistä toimi tilanteessa pääasiallisena kysymysten esittäjänä samalla kirjaten vastauksia lomakkeelle ja toinen esitti tarvittaessa tarkentavia kysymyksiä ja havainnoi tilanteen kulkua.

Tilanteen jälkeen haastattelussa selvinneet vapaa-ajanviettotavat lajiteltiin ennalta luotuihin kategorioihin (Taulukko 1) ja siirrettiin haastattelulomakkeelta erilliselle havainnointilomakkeelle, jotta koko aineisto olisi analysointia varten samalla paperilla. Haastattelulomakkeet hävitettiin asianmukaisesti aineiston analysoinnin jälkeen.

Numerokoodi	Kategoriat
1	Pallopelit
2	Kädentaidot ja kuvataide
3	Ruuanlaitto ja leivonta
4	Jumpa
5	Ulkoliikunta
6	Kamppailulajit
7	Vesiliikunta
8	Tanssiminen
9	Musiikki ja näytelmä
10	Televisio ja radio
11	Kotipelit
12	Tietokone
13	Luontolajit
14	Eläinharrastukset
15	Muu mikä

Taulukko 1. Vapaa-ajanviettokategoriat

5.5 Toiminnallinen aineistonkeruu

Toiminnallinen aineistonkeruu tarkoittaa tässä opinnäytetyössä menetelmää, jolla hankitaan toiminnallisin keinoin tietoa osallistujilta. Uudenaista aineistonkeruumenetelmää päädyttiin kehittelemään, koska tarkoituksenmukaista valmista menetelmää ei löytynyt. Tarkoituksena on käyttää virikkeitä ja havainnollistaa annettuja vaihtoehtoja osallistujille, joiden kognitiiviset taidot eivät välttämättä riitä luetun ymmärtämiseen. Toiminnalliseen aineistonkeruuseen käytettiin Kotimäen toisessa siivessä sijaitsevaa harrastehuonetta sekä sen vieressä olevaa olohuonetta, jotka eivät olleet

tapahtuma-aikaan muussa käytössä. Aineistonkeruuseen lainattiin harrasteisiin liittyviä esineitä ja kuvia Kotimäestä. Esineitä tuotiin paikalle lisäksi opinnäytetyön tekijöiden henkilökohtaisista varastoista. Kuvia aineistonkeruuseen ja haastatteluun valmistettaviin kuvakortteihin hankittiin Papunetin kuvapankista sekä itse piirtäen.

Toiminnallisella aineistonkeruulla pyrittiin konkretisoimaan osallistujille vaihtoehtoja ja esittelemään heille vapaa-ajanviettomahdollisuuksia, joista heillä ei välttämättä ollut aiempaa kokemusta. Nuorille tarjottiin tilanteessa kuvia, esineitä ja sanallista tietoa vaihtoehtoista. Erilaisia vapaa-ajanviettokategorioita kuvastavia pisteitä oli 15. Virikkeenä eri esittelypisteillä oli kyseiseen vapaa-ajanviettotapaan liittyviä kuvia ja esineitä, esimerkiksi vesiliikuntapisteellä (Kuva 2) räpylät, snorkkelit ja kelluke. Esimerkkikuvista (Liite 5) voi tarkastella muiden pisteiden sisältöä ja esillepanoa.



Kuva 2. Vesiliikuntapiste

Toiminnallisiin pisteisiin tutustuttiin jokaisen osallistujan kanssa yhdessä. Pisteistä kerrottiin tasavertaisesti ja kiertäminen pisteiden välillä tapahtui osallistujien tahdissa. Tilanteessa osallistujat saivat vapaasti kokeilla välineitä ja esittää kysymyksiä sekä kommentteja esittelypisteistä. Toinen opinnäytetyön tekijöistä toimi havainnoijana ja toinen aktiivisessa roolissa tukien osallistujia tutustumaan eri pisteisiin. Havainnoijan roolissa oleva kirjasi muistilistalle (Liite 4) niitä tilanteessa ilmeneviä seikkoja, jotka saattoivat vaikuttaa osallistujiin. Tutustuttuaan kaikkiin esittelypisteisiin osallistujia pyydettiin kertomaan tai muutoin osoittamaan opinnäytetyön tekijöille enintään kolme vapaa-ajanviettosuosikkiaan, jotka kirjattiin erilliselle havainnointilomakkeelle. Valinnan suorittamisen jälkeen kysyttiin perusteluja, ja mikäli osallistuja osasi kertoa syyn valintaansa, kirjattiin se lomakkeen kohtaan kommentit. Yhden osallistujan kanssa tilannetta sovellettiin siten, että jokaisen esittelypisteen kohdalla kysyttiin suoraan mielipidettä lajeista saaden osallistujalta kyllä ja ei-vastauksia. Yksi aineistonkeruutilanne kesti vain kymmenisen minuuttia, joten aineistonkeruu oli mahdollista toteuttaa yksitellen.

5.6 Aineiston analysointi

Haastattelusta ja toiminnallisesta aineistonkeruusta saadut vastaukset osallistujien vapaa-ajanvietosta kirjattiin havainnointilomakkeelle numeraalisessa muodossa kuvaamaan tehtyjä valintoja ja haastattelusta selvinnyttä sen hetkisiä vapaa-ajanviettotapoja. Taulukossa 2 on esillä malli havainnointilomakkeen täyttämisestä ja tarkastelusta.

HAVAINNOINTILOMAKE

OsallistujaNro	Ikäryhmä	Sukupuoli	Nykyinen vapaa-aika	Toivottu vapaa-aika
1	xx	xx	11, 1, 12, 15, 5, 10,2	4, 3, 7
2	xx	xx	9, 2, 3, 4, 5, 12	8, 2, 9

Taulukko 2. Esimerkki lomakkeen käytöstä

Valinnan vaihtoehtojen numerokoodit näkyvät aiemmin esitellyssä kategoriataulukossa (Taulukko 1). Havainnointilomakkeelle koottu aineisto analysoitiin tarkastelemalla kerättyä tietoa seuraavien kysymysten avulla.

1. Kuinka nuorten nykyinen ja toivottu vapaa-aika vastaavat toisiaan?
 - Kuinka yhteneväiset numerosarjat on saatu kohtiin nykyinen vapaa-aika ja toivottu vapaa-aika?
2. Mitkä vaihtoehdot saivat eniten suosiota ja mitkä olivat epäsuosituimpia?
 - Mitkä numerot esiintyvät useimmiten valinnoissa? Oliko vaihtoehdoissa sellaisia, joita valitsi vain harva tai joita ei valittu kertaakaan?
3. Oliko eri sukupuolten valinnoilla selkeitä eroja?
4. Oliko eri ikäryhmien vastausten välillä eroja?
5. Millaisia vastauksia saatiin ”muuta” kohtaan?
6. Millaisia huomioita toiminnallisen aineistonkeruun havainnoija teki muistilistalle?

Lisäksi muistilistalle (Liite 4) kertynyt tieto toiminnallisen aineistonkeruun toimivuudesta analysoitiin luokittelemalla tilanteeseen vaikuttaneita tekijöitä. Aineiston analysoinnin jälkeen muistilistat ja havainnointilomakkeet hävitettiin asianmukaisesti.

5.7 Tulosten esittely Kotimäessä

Tuloksia esiteltiin alkuvuodesta sovitusti Kotimäessä pidetyssä tilaisuudessa. Ohjaajille tehtiin lyhyt kirjallinen yhteenveto, johon kerättiin keskeiset asiat oppinäytetyön tuloksista. Nuorille tulosten pääkohdat esiteltiin kuvien ja selkokielisten tekstien avulla ymmärtämisen helpottamiseksi. (Liite 6). Tulostetut materiaalit jätettiin Kotimäkeen autetun ja ohjatun puolelle, jotta myös tilaisuudesta poissaolleilla asukkailla olisi halutessaan mahdollisuus tutustua niihin ohjaajien kanssa.

6 Tulokset

Osallistujien sukupuolijakauma meni haastatteluosuudessa tasan ja toiminnallisessa aineistonkeruussa naisten lukumäärä oli yhdellä osallistujalla miehiä suurempi. Ikäryhmiksi valikoituivat osallistujien ikien mukaan 20- 22, 23- 25 ja 26+. Osallistujista suurin osa (7) sijoittui 23- 25-vuotiaiden ikäryhmään.

6.1 Nykyiset vapaa-ajanviettotavat

Nykyisen vapaa-ajan osalta television katsominen ja musiikin kuuntelu olivat ylivoimaisesti suosituimpia vapaa-ajanviettotapoja osallistujien keskuudessa. Kaikki paitsi yksi vastaajista mainitsi sen vapaa-ajanviettotavakseen. Kukaan osallistujista ei kertonut viettävänsä vapaa-aikaansa luontolajien tai eläinharrastusten parissa. Muu mikä – kategoriaan kuuluvia vapaa-ajanviettotapoja mainittiin haastatteluissa useita. Näitä olivat kirjastossa käynti, kirjoittaminen, kaupassa käynti, matkustelu, saunominen, kaverit, peleissä käynti, sarjakuvat ja elokuvateatterissa käynti. Kuviossa 1 näkyvät kokonaisuudessaan eri vapaa-ajanviettokategorioiden saamat maininnat.



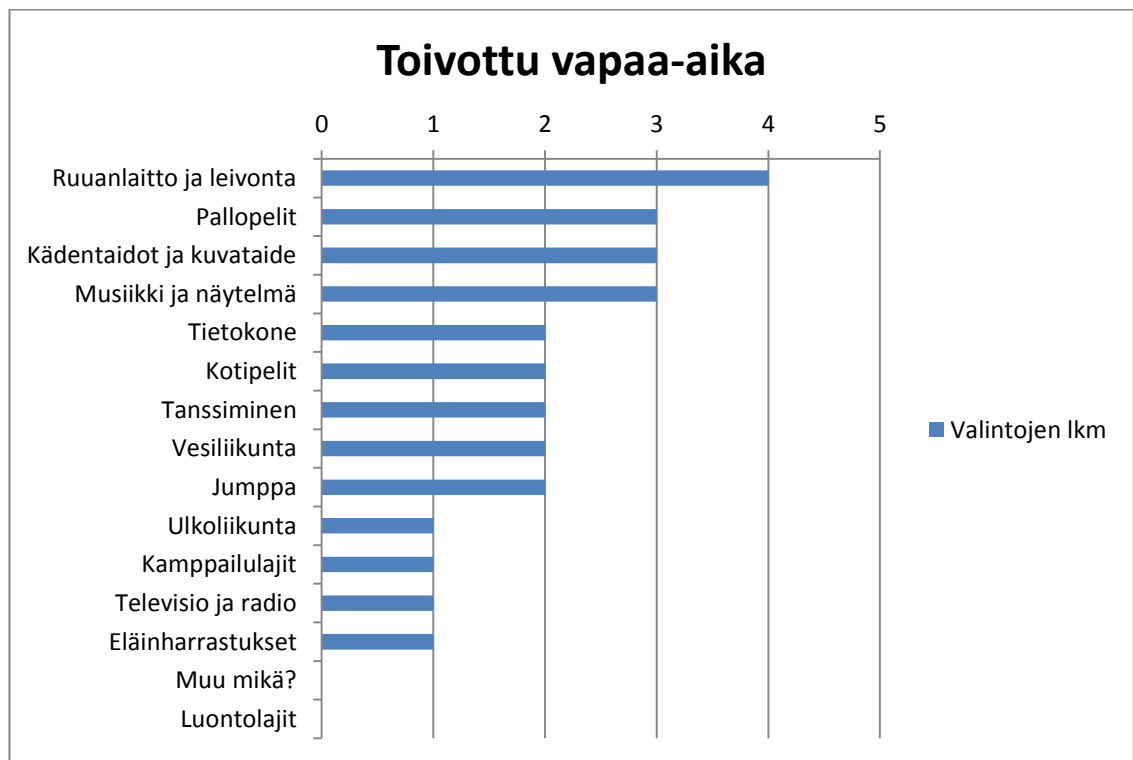
Kuvio 1. Nykyinen vapaa-aika

Naisilla ja miehillä oli keskimäärin saman verran mainintoja eli sukupuolten välillä ei tässä joukossa ollut eroavaisuuksia harrastusten määrässä. Sekä naisilla että miehillä suosituinta vapaa-ajantoimintaa oli television katselu ja musiikin kuuntelu. Kotipelit olivat hieman suosituimpia miesten keskuudessa, neljä miestä ja kaksi naista kertoi harrastavansa niitä. Myös kamppailulajeja osallistujista harrasti miesenemmistö, kolme miestä ja vain yksi nainen. Muissa kategorioissa osallistujat olivat jakautuneet tasaisesti tai vain yksittäinen

osallistuja mainitsi harrastavansa lajia. Eri ikäryhmien väliltä ei löytynyt mainittavia eroavaisuuksia nykyisessä vapaa-ajanvietossa.

6.2 Toivotut vapaa-ajanviettotavat

Mikään vaihtoehtoista ei noussut merkittävästi muita toivotummaksi, vaan miltei kaikki saivat tasaisesti kannatusta. Luontolajeja ei kuitenkaan valinnut yksikään osallistuja. Kuviossa 2 esitetään eri vapaa-ajanviettokategorioiden saama suosio osallistujien keskuudessa. Osallistujien perusteluina valinnoille olivat useimmiten lajien tuttuus, he olivat niitä joskus harrastaneet tai kokeilleet ja todenneet itselle sopiviksi. Syiksi kerrottiin myös ruuan laitto vieraiden varalle, jumppaaminen lihasten vahvistamiseksi ja uinti hyvänä urheilulajina.



Kuvio 2. Toivottu vapaa-aika

Eniten naisten suosiota keräsi musiikin esittäminen ja näytteleminen kolmella valinnalla. Useamman kuin yhden valinnan saivat naisilta myös pallopelit, vesiliikunta sekä ruuanlaitto ja leivontapiste. Miesten vastauksista ei noussut yhtä ylitse muiden, mutta kaksi valintaa aineistonkeruussa kertyi ruuanlaitolle ja leivonnalle sekä kädentaidoille ja kuvataiteille.

Ikäryhmittäin tarkasteltuna nuorimpien ja vanhempien osallistujien valinnoista ei löytynyt useamman kiinnostusta herättäneitä lajeja. Keskimmaisessä eli 23-25 -vuotiaiden ryhmässä ruuanlaitto ja leivonta saivat kolmen osallistujan mielenkiinnon, samoin kuin vesiliikunta ja tanssiminen. Vesiliikunnan ja tanssimisen valitsivat yksinomaan tämän ikäryhmän edustajat.

Kukaan osallistujista ei valinnut muu mikä - vaihtoehtoa toiminnallisessa aineistonkeruussa. Osa kuitenkin luetteli muita lajeja tässä kohdassa sitä pyydettyä. Näitä mainittuja olivat erikoispelit ja erikoismusiikki, kirjeen kirjoittaminen ja koripallo-otteluiden katselu.

6.3 Nykyisen ja toivotun vapaa-ajan vastaavuus

Tulosten perusteella voidaan todeta osallistujien nykyisen ja toivotun vapaa-ajan vastaavan melko hyvin toisiaan. Yhdestätoista vastaajasta kahdella ei ollut mitään samoja vastauksia nykyisessä ja toivotussa vapaa-ajassa. Yksi vastaaja ei valinnut mitään toivotun vapaa-ajan aineistonkeruutilanteessa. Yhdeksällä vastaajalla oli yksi tai kaksi samaa vastausta nykyisen ja toivotun vapaa-ajan välillä. Kenelläkään osallistujista kaikkia kolmea toivotun vapaa-ajan valintaa ei löytynyt nykyisistä vapaa-ajan toiminnoista eli ainakin yksi toivotuista oli sellainen, jota silloin ei harrastanut.

Koko osallistujajoukkoa tarkasteltaessa voidaan sanoa, etteivät kotipelit, televisio sekä musiikin kuuntelu ja tietokoneella oleilu keränneet toiveissa suurta suosiota, vaikka useat mainitsivat ne tämänhetkiseksi vapaa-ajanvietto tavoikseen. Eläinharrastukset ja luontolajit taas eivät olleet tällä hetkellä eivätkä toiveissa osallistujien suosiossa.

Nykyistä vapaa-aikaa selvittäessä mainituilla harrastuksilla ei ollut määrällisiä rajoituksia, kun taas toivotun vapaa-ajan aineistonkeruussa osallistujia pyydettiin valitsemaan kolme suosikkiaan esitellyistä kategorioista. Jokaisella kahdestatoista osallistujasta oli mahdollisuus valita kolme vaihtoehtoa esitellyistä pisteistä, joten kaiken kaikkiaan valintoja oli mahdollista kertyä 36. Haastatteluissa saatiin kaikilta osallistujilta kokonaisuudessaan 61 harrastusta tai vapaa-ajanvietto tapaa. Haastatteluissa osallistujat saivat mainita haluamansa määrän nykyisiä vapaa-ajanvietto tapojaan.

Haastatteluissa osallistujilta kysyttiin lisäksi heidän tyytyväisyydestään omaan vapaa-aikaansa. Yhdeksän yhdestätoista mielipidekysymyksiin vastanneesta oli tyytyväisiä nykyiseen vapaa-ajan viettoonsa. Tyytymättömyyden syiksi mainittiin välillä koettu tylsyys ja toive käydä useammin keilaamassa. Enemmän vapaa-aikaa yhdestätoista osallistujasta toivoi kaksi ja kahdeksan mielestä sitä on tällä hetkellä sopivasti. Haastatteluissa esiin nousi myös osallistujien tarve levolle sekä yksilöllinen kokemus harrastusten sopivasta määrästä. Positiiviseksi asiaksi koettiin vapaus määritellä itse mihin vapaa-aikansa käyttää.

6.4 Toiminnallisen aineistonkeruun toimivuus

Toiminnallisen aineistonkeruun toimivuudesta kerättiin havaintoja muistilistalla (Liite 4) kuvattujen seikkojen pohjalta. Havaintojen perusteella esittelypisteet olivat ymmärrettäviä, koska vaikutti siltä, että kaikki osallistajat keksivät pisteiden idean ja sitä kuvaavat harrastukset katsoessaan tavaroita ja kuvia. Itse piirretyistä kuvista näytelmää esittänyt aiheutti kuitenkin arveluita osallistujien keskuudessa, eikä sitä aina osattu tunnistaa. Kuvat ja esineet toimivat odotetulla tavalla konkretisoiden osallistujille vapaa-ajanviettotapoja.

Osallistujien suhtautuminen toiminnalliseen aineistonkeruutilanteeseen oli pääasiassa myönteisen kiinnostunutta. Toiset osallistajat kiinnittivät huomionsa oikeastaan pelkästään seinällä oleviin kuviin, kun taas toiset olivat erityisen kiinnostuneita esineiden kokeilemisesta. Yksi osallistujista ei halunnut valita esittelyn päätteeksi mitään vaihtoehdoista vaan poistui tilanteesta. Häiriötekijänä tilanteissa oli lähinnä muiden asukkaiden kulkeminen käytävällä, mutta kukaan osallistujista ei tuntuvat siitä juuri hämmentyvän.

Ohjaajana tilanteessa toimineen opinnäytetyön tekijän puhe oli selkeää ja rauhallista sekä helposti lähestyttävää, mikä luultavasti osaltaan vaikutti myönteisesti osallistujien suhtautumiseen. Tilanteen ohjaaja aloitti aina pisteen esittelyn kysymällä osallistujalta, mitä se voisi esittää, ja siten varmisti ymmärryksen. Ohjaaja myös palautti pois aiheesta ajautuneen keskustelun takaisin aineistonkeruuseen.

Välimatkat pisteiden välillä olivat sopivan mittaisia ja siirtymiset sujuivat pääasiassa luontevasti. Kiertosuunnan selkeys myös toimi tilannetta

selkeyttävänä tekijänä. Suurin osa osallistujista kulki tilassa ongelmitta, mutta muutaman kohdalla vaikeuksia tuotti alentunut fyysinen toimintakyky ja osallistujan sijoittuminen esiteltävään pisteeseen nähden. Aikaa yhden osallistujan kierrättämiseen pisteiden läpi ja valintojen tekemiseen kului noin kymmenen minuuttia, kuitenkin vaihdellen hieman osallistujan kyselyaktiivisuudesta ja mietintäajasta riippuen. Yhden osallistujan kanssa toiminnallinen aineistonkeruu toteutui nopeammin, koska esittelypisteet käytiin heti ensimmäisellä kierroksella kyllä/ei-vastauksien avulla lävitse.

Perustelujen ja kommenttien kirjaaminen valintojen teon yhteydessä antaa mahdollisuuden tarkastella myös valinnan motiiveja. Havainnoija kirjasi toiminnallisessa aineistonkeruussa huomioitaan osallistujan suhtautumisesta tilanteeseen, mikä osaltaan vaikuttaa tulosten luotettavuuteen.

Toiminnallinen aineistonkeruu toimi kyseiselle kohderyhmälle, koska esineet ja kuvat havainnollistavat abstrakteja asioita. Yksilöllinen ohjaus sai osallistajat keskittymään tilanteeseen. Tuttu paikka ja toisen opinnäytetyön tekijän tuttuus helpottivat osallistumista ja tekivät tilanteesta luontevan. Aineistonkeruutilanteessa otettiin huomioon osallistujien kognitiiviset valmiudet ja aineistonkeruu vaikutti sopivan haastavuudeltaan suurimmalle osalle. Käytännön toteuttaminen kuvatulla tavalla vaatii etukäteen suunnittelua ja jonkin verran vaivannäköä tilanteen järjestämiseksi.

7 Pohdinta

7.1 Tulosten luotettavuus ja eettisyys

Opinnäytetyön onnistumiselle olennaista oli saada nuorilta autenttiset vastaukset, jotta tulokset kuvaisivat heidän todellisia mielipiteitään. Valitut tiedonkeruumenetelmät tukivat toisiaan ja olivat tarkoituksenmukaisia. Opinnäytetyön tekijöille jäi aineistonkeruutilanteista tuntuma siitä, että osallistajat antoivat oman mielipiteensä. Haastatteluissa saatiin vastauksia vaihtelevasti. Toiset kertoivat itsenäisemmin harrastuksistaan ja selkeästi ymmärsivät haastattelun tarkoituksen. Toisia taas johdateltiin enemmän, ja toisen opinnäytetyön tekijän aiempi kokemus henkilöiden ominaisuuksista ja heidän vapaa-ajastaan auttoi tilanteessa. Haastattelutilanne oli luultavasti

osallistujille jännittävämpi kuin toiminnallinen aineistonkeruu, koska huomio keskittyi haastattelussa pelkästään osallistujaan ja hänen antamiinsa vastauksiin. Tämä saattoi vaikuttaa joidenkin osallistujien vastaamiskykyyn.

Haastattelussa eli nykyisen vapaa-ajan selvittämisessä oli eettisenä haasteena harjoittelussa Kotimäessä olleen opinnäytetyön tekijän ennakkotiedot osallistujien harrastuksista. Asiaa pohdittiin tutkimuksellisesta näkökulmasta ja puntaroitiin eri vaihtoehtoja. Haastattelussa päädyttiin ratkaisuun, että tämä opinnäytetyön tekijä pyrkii antamaan osallistujien itse vastata esitettyihin kysymyksiin ja vasta havaittuaan jonkin oleellisen seikan unohtumisen johdattelee keskustelua haluttuun suuntaan. Varsinaisena haastattelijana toimi toinen opinnäytetyön tekijä vähäisempien ennakkokäsitystensä vuoksi. Ratkaisuun opinnäytetyöntekijän ennakkotietojen hyväksikäytöstä haastattelun johdattelussa päädyttiin, koska aineiston kattavuus nähtiin täysin ulkopuolisen silmin tehtyä haastattelua tärkeämpänä. Haastattelun roolijaon olisi voinut toteuttaa siirtämällä kirjurin tehtävän kysymysten esittäjältä havainnoijalle. Tällöin haastattelun vetäjän olisi ollut helpompi keskittyä pelkästään keskusteluun.

Toiminnallisen aineistonkeruun tulosten luotettavuuteen vaikuttavia seikkoja pohdittiin seuraavasti. Tekijöiden henkilökohtaiset kiinnostuksen kohteet vaikuttivat osittain esittelypisteiden näyttävyyteen ja sitä kautta mielenkiintoisuuteen. Koska pisteillä esillä olevat tavarat oli koottu pääasiassa henkilökohtaisista varastoista, omat harrastukset ja mielenkiinnon kohteet olivat osittain paremmin edustettuina tavaramäärältään. Tätä seikkaa pyrittiin tasapainottamaan Kotimäestä lainattujen ja valmiina siellä olleiden tavaroiden avulla. Lisäksi osa pisteistä oli tavaroiden koon vuoksi huomattavasti suurempia kuin toiset. Kaikkiin pisteisiin kuitenkin hankittiin jotakin konkreettista kuvien lisäksi, jotta pisteet olisivat tasavertaisempia. Myös kuvavalinnat esittelypisteillä kuvastavat opinnäytetyöntekijöiden arvomaailmaa ja aatteita. Aineistonkeruutilanteessa vaikutti kuitenkin siltä, että osallistajat tekivät valinnat henkilökohtaisin perustein ymmärtäen valinnan vaihtoehdot, eivätkä esimerkiksi perusteluissa tuoneet ilmi näyttävien pisteiden vaikutusta valintaan.

Koska tiedossa olivat osallistujien tietyt ominaisuudet, kuten miellyttämisen tarve ja heikko keskittymiskyky, päädyttiin kaikki osallistajat kierrättämään

toiminnallisessa aineistonkeruussa yksitellen. Kahden osallistujan yhtäaikainen kierrättäminen olisi saattanut vääristää vastauksia tai muodostua liian haastavaksi osallistujille. Opinnäytetyössä pyrittiin saamaan jokaisen oma mielipide, ja myös siksi oli perusteltua keskittyä yhteen osallistujaan kerrallaan.

7.2 Toiminnallisen aineistonkeruun pohdinta

Toiminnallisessa aineistonkeruussa pohdittiin etukäteen huonejaon vaikutusta toteutukseen, sillä kaikkia esittelypisteitä ei ollut mahdollista pystyttää samaan huoneeseen. Pisteet sijoitettiin siten, että luotiin selkeä kulkureitti, jotta tilanteessa eteneminen olisi luontevaa. Jälkikäteen ajateltuna eri huoneissa sijainneet pisteet eivät vaikuttaneet olevan eriarvoisessa asemassa osallistujien kannalta. Osallistujien keskittymiskyky vaikutti riittävän kaikkien pisteiden läpikäymiseen. Molemmista huoneista valittiin pisteitä tasapuolisesti myös yksittäisen osallistujan tasolla. Tähän vaikutti myönteisesti esittelykierroksen jälkeinen kiireetön mietintähetki, jolloin esittelijä vielä muistutti, mitä kaikkea valinnan vaihtoehtoihin kuului. Osallistujat eivät ehkä ymmärtäneet muu - mikä pistettä yhdeksi vaihtoehtoista tai kokeneet sitä tarpeeksi mielenkiintoisena, vaikka osa heistä luettelikin pyydettäessä pisteellä muita vapaa-ajanviettotapoja.

Toiminnallisessa aineistonkeruussa osallistujien valintojen lukumäärä rajoitettiin kolmeen. Suunnitelmaa kirjoitettaessa epäiltiin, että osallistujat saattaisivat valita kaikki tai suurimman osan esitellyistä pisteistä ilman tätä rajoitusta. Jälkikäteen pohdittiin, miten paljon valintoja olisi tullut ilman rajoitusta ja miten se näkyisi tuloksissa. Tehty rajausta teki taulukoiden vertailusta melko haastavaa, koska aineistoa toivotusta vapaa-ajasta oli niin niukasti. Pilotointivaiheessa opinnäytetyöntekijät keskittyivät tarkastelemaan osallistujien suoriutumista tilanteesta ja haastavuustason pitämistä sopivana, eikä rajoitusasiaa muutettu.

7.3 Tulosten pohdinta

Harrastuksen ja vapaa-ajan vieton välinen rajanveto aiheutti mietintää koko prosessin ajan. Opinnäytetyössä päädyttiin pitämään harrastuksia yhtenä vapaa-ajan vieton muotona ja siten sisällyttämään kategorioihin sekä selkeitä harrastuslajeja että kotona tapahtuvaa vapaa-ajan toimintaa. Valinnan vaihtoehtoiksi pyrittiin asettamaan sellaisia harrastuksia ja vapaa-

ajanviettotapoja, jotka ovat kohtuullisella taloudellisella panostuksella saavutettavissa sekä sijaitsevat Lappeenrannan lähiympäristössä. Haastatteluissa jotkut osallistujat ehdottivat esimerkiksi siivousta ja saunomista vapaa-ajanviettotavoikseen, mutta tällaiset kodista ja itsestä huolehtimisen toiminnot päädyttiin rajaamaan opinnäytetyön ulkopuolelle. Selkeämmät perustelut kategorioiden laatimiselle tai niiden luominen vasta haastattelujen jälkeen kertyneen aineiston perusteella olisivat auttaneet aiheen rajaamisessa.

Tehty rajanveto saattoi vaikuttaa tuloksiin siten, että osallistujat valitsivat toiminnallisessa aineistonkeruussa mieluummin mielenkiintoisia harrastuslajeja kuin jokapäiväisiä toimintoja kuten esimerkiksi televisioon tai tietokoneeseen liittyvää vapaa-ajanviettoa. Televisio ja tietokone saavuttivat vähäisen suosion toivottuna vapaa-ajanlajina verrattuna siihen, miten moni osallistujista mainitsi tällä hetkellä viettävänsä aikaansa niiden parissa. Voi miettiä johtuiko valintojen vähyyks näiden toimintojen tavanomaisuudesta ja tuttuudesta vai siitä, että televisiolla ja tietokoneella oleilu koetaan vain helpoksi tavaksi kuluttaa loppoaikaa.

Nykyisessä vapaa-ajassa suosituimpia olivat television katselu ja musiikin kuuntelu, mikä voi selittyä näiden toimintojen helpolla saavutettavuudella sekä moneen makuun sopivalla tarjonnallakin. Myös Iso-Britanniassa tehdyssä tutkimuksessa todettiin kehitysvammaisten kaikista mahdollisista valinnan vaihtoehtoista huolimatta viettävän paljon aikaa kotona. Kotona hyvin tyypillisesti katsotaan TV:tä, kuunnellaan musiikkia ja tavataan ystäviä. Televisiosta saadaan myös puheenaiheita, ja voi olla tärkeätä seurata suosittuja ohjelmia tämän takia. (Carr 2004.)

Toivotun vapaa-ajan suosituin valinta oli ruoanvalmistus ja leivonta. Ruuanlaiton ja leivonnan suosiota saattaa selittää se, että osallistujille kokkaaminen on vielä erityisesti järjestettyä toimintaa, josta heillä kuitenkin on omakohtaisia ja palkitsevia kokemuksia. Ruuanlaitto ja leivonta ovat viime vuosina saaneet myös paljon medianäkyvyyttä erilaisten kokkaus ja leipomishjelmien vuoksi, millä saattaa olla vaikutusta nuorten mielikuviin kyseisestä toiminnasta.

Sekä toivotussa että nykyisessä vapaa-ajassa luontolajit eivät saaneet yhtään valintaa. Nykyisessä vapaa-ajassa eläinharrastukset eivät myöskään saaneet

yhtään valintaa. Luonto- ja eläinlajien vähäinen kiinnostus voi johtua aikaisempien kokemusten puutteesta sekä vuodenajasta, jolloin aineistonkeruu tapahtui. Nuorten tiedetään osallistuneen esimerkiksi kesäisin luontoretkille, jotka ovat olleet heille mieluisia. Talvisena ajankohtana luontolajit eivät osallistujia kiinnostaneet toiminnallisessa aineistonkeruussa.

Eri sukupuolien valinnat eivät eronneet suuresti toisistaan. Miehillä hieman suosituimmiksi tämänhetkiseksi vapaa-ajanviettotavoiksi osoittautuivat kotipelit, joista etenkin videopelit mainittiin useita kertoja, sekä kamppailulajit. Miesten vastaukset toivotussa vapaa-ajassa olivat hajautuneet, kun taas naisilla suosituimmaksi valinnaksi nousi musiikin esittäminen ja näytteleminen. Nämä tulokset saattavat johtua sattumasta, mutta toisaalta osoittavat tässä joukossa perinteisiä käsityksiä naisten ja miesten harrastavuuden eroista. Naiset toivovat saavansa esittää ja esiintyä, kun taas miesten nykyiset harrastukset sisältävät kilpailua ja kamppailua.

Kuten Nuorten vapaa-aikatutkimuksessa todettiin (Myllyniemi 2009), lähes yhdeksällä kymmenestä 10 – 29 vuotiaasta nuoresta on jokin harrastus. Tämä voidaan todeta myös opinnäytetyöhön osallistuneiden nuorten kohdalla pitävän paikkansa. Liikkanen toteaa (2009) toimittamassaan teoksessa vapaa-ajanviettotavan valinnan tapahtuvan yleensä henkilökohtaisten ominaisuuksien tai sosiaalisten suhteiden perusteella. Kehitysvammaisten nuorten kanssa henkilökohtaiset ominaisuudet vaikuttavat oleellisesti vapaa-ajan viettoon useimmiten rajoittaen mahdollisuuksia osallistua. Toisaalta rajoittava tekijä voi olla myös kehitysvammaisen nuoren ympäristö tai lähipiiri.

Sosiaaliset suhteet ovat nuorille tärkeitä ja osaltaan muokkaavat heidän vapaa-aikaansa. Opinnäytetyön tuloksista nykyisen vapaa-ajan suosituin valinta oli televisio ja radio, jotka ovat molemmat sellaisia toimintoja, joita voi tehdä yksin tai muiden ihmisten seurassa. Kotimäessä työharjoittelussa ollut opinnäytetyöntekijä havainnoi harjoittelunsa aikana, kuinka nuoret esimerkiksi kokoontuivat yhteisiin tiloihin seuraamaan samaa TV-ohjelmaa. Sosiaalisten suhteiden tärkeyttä Kotimäessä kuvaa myös se, että haastatteluissa yhdeksi vastaukseksi muu mikä – osioon saatiin kaverit. Ystävien kanssa oleilu todettiin

olevan Iso-Britanniassa kehitysvammaisten toiseksi tyypillisin vapaa-ajanviettotapa kotona (Carr 2004).

Sosiaalisuuden tarpeeseen viittaa lisäksi toivotusta vapaa-ajasta kerätty aineisto. Naisten suosiota keräsivät musiikin esittäminen ja näytteleminen, joihin molempiin kuuluu oleellisesti mukaan muitakin henkilöitä. Toivotussa vapaa-ajassa suosiota ei saanut esimerkiksi tietokoneella oleilu, joka on yleensä yksinään tapahtuvaa toimintaa. Voidaan siis todeta ystävien olevan tärkeä osa kehitysvammaisten nuorten elämää, kuten kenen tahansa muun nuoren.

Suurin osa osallistujista sattui samaan ikäryhmään 23 – 25. Joitakin pieniä eroavaisuuksia tuloksista löytyi. Esimerkiksi toivotussa vapaa-ajassa ainoastaan osa 23 – 25 vuotiaista valitsi vesiliikunnan ja tanssimisen. Näin pienellä otoksella nämä eroavaisuudet selittyvät luultavasti sattumalla. Osansa on myös osallistujien ikien jakaantumisella epätasaisesti. Todennäköisyys samojen harrastusten löytymisestä kasvaa vastausten määrän lisääntyessä, kuten tässä tapauksessa seitsemän osallistujan edustaessa kyseistä ikäryhmää. Jälkikäteen ajateltuna ikäryhmien kysyminen ei ollut tarpeellinen tieto opinnäytetyön kannalta näin pienellä osallistujamäärällä. Lisäksi osallistajat olivat kaikki nuoria aikuisia, joten suurta ikäjakaumaa ei saatu otokseen.

Tulosten perusteella nuorten nykyinen ja toivottu vapaa-aika vastaavat melko hyvin toisiaan. Useimmilla osallistujista oli ainakin yksi sama valinta sekä nykyisessä että toivotussa vapaa-ajassa. Kukaan osallistujista ei kuitenkaan valinnut kaikkia kolmea valintaansa tällä hetkellä harrastamiensa lajien joukosta. Yhtenä syynä nykyisten harrastusten valintaan myös toivelajeiksi on todennäköisesti osallistujien perusteluiden mukaisesti lajin tuttuus. Osallistajat eivät ehkä rohjenneet valita sellaisia harrastuksia, joista heillä ei ollut omakohtaista kokemusta tai sitten kyseiset lajit olivat niin mieluisia, että he toivovat harrastamisen jatkuvan myös tulevaisuudessa.

7.4 Yhteistyö

Yhteistyö Kotimäen kanssa sujui kaiken kaikkiaan vaivattomasti. Tätä helpotti se, että toinen opinnäytetyön tekijöistä oli samaan aikaan Kotimäessä kahdeksan viikon ammatillisessa harjoittelussa. Harjoittelun aikana oli

mahdollista järjestellä käytännön asioita liittyen opinnäytetyöhön. Toisen opinnäytetyöntekijän tuttuus varmasti vaikutti positiivisesti myös osallistujien hankkimiseen. Kotimäen työyhteisö suhtautui myönteisesti opinnäytetyöhön. Tarvittavien tilojen käyttö oli helposti sovittavissa sekä toiminnalliseen aineistonkeruuseen saatiin lainaksi muutamia esineitä Kotimäestä.

7.5 Jatkoehdotukset

Jatkossa voisi tutkia suomalaisten kehitysvammaisten osallistumista niin tuottavaan toimintaan kuin päätöksentekoonkin. Mielenkiintoista olisi esimerkiksi selvittää, kuinka selkeästi eri-ikäisten kehitysvammaisten vapaa-ajanvietto ja osallistuminen eroavat toisistaan.

Toiminnallisen aineistonkeruun menetelmää tulisi kehittää ja testata myös muilla asiakasryhmillä, kuten lapsilla. Kehitysvammaisista myös vaikeavammaisten kanssa toiminnallisen aineistonkeruun kehittäminen olisi tärkeää, sillä näin edistettäisiin heidän itsemääräämisoikeuttaan. Toiminnallisen aineistonkeruun menetelmällä olisi mahdollista toteuttaa myös erilaisia asiakastyytyväisyyskyselyitä. Menetelmää muokkaamalla ja soveltamalla mahdollisuuksia on moneen eri käyttötarkoitukseen.

Vastaavanlainen nykyisten ja toivottujen vapaa-ajanviettotapojen selvittäminen voisi parantaa muissakin asumisyksiköissä tarjottujen vapaa-ajantoimintojen kohdentamista asukaslähtöisiksi. Toiminnallisen aineistonkeruun menetelmästä voisi kehittää käytännönläheisen toimintatavan, joka olisi mahdollista viedä asumisyksiköiden arkeen.

Lähteet

AAIDD. American Association on Intellectual and Development Disabilities. http://www.aaid.org/content_100.cfm?navID=21. Luettu 14.8.2012.

Aamulehti. 2011. Palkkatyötä vammaisille. Aamulehti. <http://www.aamulehti.fi/Paakirjoitukset/1194691615251/artikkeli/palkkatyota+vammaisille.html>. Luettu 16.4.2013.

Axelrod, S., DiCesare, A., McAdam, D., Napolitano, D. & Tessing J. 2006. The effects of providing access to stimuli following choice making dural vocal preference assessments. *Journal of Applied Behavior Analysis* 4, 501– 506.

Cardol, M., Curfs, L.M.G., Dusseljee, J.C.E., Groenewegen, P.P. & Rijken, P.M. 2010. Participation in daytime activities among people with mild or moderate intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*. 55 (1), 4–18.

Carr, L. 2004. Leisure and disabled people. Teoksessa Swain, J., French, S., Barnes, C. & Thomas, C. *Disabling Barriers, Enabling Enviroments*. 2. painos. California: SAGE. http://www.google.fi/books?id=yNmUXLg_dRQC&printsec=frontcover&hl=fi#v=onepage&q&f=false. Luettu 16.4.2013.

Franklin A. & Sloper, P. 2009. Supporting the Participation of Disabled Children and Young People in Decision-making. *Children & Society*. 23 (1), 3–15.

Gustafsson, H. YK:n vammaissopimus käyttöön! - käsikirja. Invalidiliitto. http://www.invalidiliitto.fi/files/attachments/julkaisut/yk_toolkit_pieni.pdf. Luettu 17.7.2012.

Hanley, G., Iwata, B. & Roscoe, E. 2006. Some determinants of changes in preference over time. *Journal of Applied Behavior Analysis*. 39 (2), 189–202.

Harjajärvi M., Kairi T., Kuusterä K. & Miettinen S., 2009. Toimivatko kehitysvammaisten ja mielenterveyskuntoutujien asumispalvelut? Näkemyksiä palvelujen käyttäjiltä ja niiden järjestäjiltä. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Hanifi, R. 2009. Musiikin aktiiviset harrastajat. Teoksessa Liikkanen, M. (toim.) *Suomalainen vapaa-aika, arjen ilot ja valinnat*. Helsinki: Gaudeamus, 245 – 249.

Helsingin Sanomat. 2011. Moni kehitysvammaisen tekee työtä palkatta. <http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/Moni+kehitysvammaisen+tekee+ty%C3%B6t%C3%A4+palkatta/1135268267371>. Luettu 16.4.2013.

Helve, H. 2009. Nuorten vapaa-aika, luottamus ja sosiaalinen pääoma. Teoksessa Liikkanen, M. (toim.) *Suomalainen vapaa-aika, arjen ilot ja valinnat*. Helsinki: Gaudeamus, 250 – 254.

Kehitysvammaliitto. 2012. Kehitysvammaiset ihmiset työelämässä. <http://www.kehitysvammaliitto.fi/suomeksi/kehittaminen/monenlaisia-tuloksentekeji/tyonantajalle/kehitysvammaiset-ihmiset-tyoelamassa/>. Luettu 17.4.2013.

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry. <http://www.kvtl.fi/fi/kehitysvamma>. Luettu 17.7.2012.

Liikkanen, M. 2009. Johdanto. Teoksessa Liikkanen, M. (toim.) Suomalainen vapaa-aika, arjen ilot ja valinnat. Helsinki: Gaudeamus.

Manninen, A. & Pihko, H. 2009. Teoksessa Kaski, M (toim.). Kehitysvammaisuus. 4. painos. Helsinki: WSOY, 16 – 17, 20-22, 29, 106 – 107.

Mitchell, W. & Sloper, P. 2010. Making choices in my life: Listening to ideas and experiences of young people in the UK who communicate non-verbally. Children and Youth Services Review 33(4), 521- 527.

Myllyniemi, S. 2009. Aika vapaalla, Nuorten vapaa-aikatutkimus 2009. Helsinki: Yliopistopaino Oy.

Nouko-Juvonen, S. & Ruotsalainen, P., Kiikkala, I. 2000. Hyvinvointivaltion palveluketjut. Tampere: Tammi.

Papunet. <http://papunet.net/tietoa/materiaalit/kuvapankki.html>. Luettu 6.8.2012.

Pietarinen, J., Lagerspetz, E., Launis, V., Oksanen, M., Rauhala, M. & Räikkä, J. 1998. Oikeus itsemääräämiseen. Helsinki: Edita.

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja. 2010. Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010-2015. Yliopistopaino: Helsinki.

Stadnyk, R., Townsend, E. & Wilcock A. 2011. Introduction to occupation. The Art and Science of Living. 2nd edition. New Jersey: Pearson Education International, 329 – 353.

Suomen virallinen tilasto. 2002.Vapaa-aikatutkimus. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/vpa/2002/vpa_2002_2005-01-26_tie_001.html. Luettu 4.1.2013.

Tilastokeskus. 2004. http://www.stat.fi/tup/hyvinvointikatsaus/hyka_2004_2_vapaa-aika4.html. Luettu 4.1.2013.

Townsend, E & Wilcock, A. 2004. Occupational justice and client-centered practice: A dialogue in progress. Canadian Journal of Occupational Therapy. 71(2), 75–87.

United Nations Human Rights. 1948. Office of the High Commissioner for Human Rights, Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=fin>. Luettu 25.3.2012.

Vuorela, S. 2005. Haastattelumenetelmät. Teoksessa Ovaska, S., Aula, A. & Majaranta, P. (toim.) Käytettävyystutkimuksen menetelmät, 37-52. Tampereen yliopisto, Tietojenkäsittelytieteiden laitos. <http://www.cs.uta.fi/usabsem/luvut/3-Vuorela.pdf>. Luettu 16.4.2013.

Yhteisvastuu 2008 - hankkeiden loppuraportti. 2008.
http://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/tyolla_osallisuutta_loppuraportti.pdf. Luettu 16.1.2013.

Liitteet

Liite 1 – Saatekirje ja suostumuslomake



1 (2)

Saatekirje ja suostumus

Hei,

Olemme kaksi toimintaterapeuttiopiskelijaa Saimaan ammattikorkeakoulusta Lappeenrannasta. Teemme opinnäytetyötä Kotimäen asumisyksikköön tarkoituksena kartoittaa nuorten vapaa-ajanviettoa ja selvittää mitä he siltä toivoisivat. Opinnäytetyömme nimi on **Kotimäen asumisyksikön kehitysvammaisten nuorten nykyinen ja toivottu vapaa-aika.**

Nuorten nykyisestä vapaa-ajasta keräämme tietoa yksilöhaastattelulla. Käytämme kuvia virikkeenä ja apuna haastattelun tukena. Toivottua vapaa-aikaa selvitämme järjestämällä Kotimäen tiloihin vapaa-ajanviettomahdollisuuksia esitteleviä tutustumispisteitä, joista nuoret saavat valita mieleisensä. Osallistujat käyvät tutustumassa pisteisiin ja kertovat valintansa pareittain tai halutessaan yksitellen. Opinnäytetyö toteutuu loppuvuoden 2012 aikana. Opinnäytetyöstä saatua tietoa käytetään Kotimäessä nuorten vapaa-ajan suunnitteluun.

Osallistuminen opinnäytetyöhömmme on täysin vapaaehtoista ja osallistumisen voi keskeyttää halutessaan missä vaiheessa tahansa. Opinnäytetyöhön osallistumisesta kieltäytyminen tai sen keskeyttäminen eivät vaikuta nuoren asumiseen liittyviin asioihin Kotimäessä. Yksittäiset osallistujat eivät tule esille opinnäytetyön raportoinnissa, vastauksiin kirjataan ylös ainoastaan vastaajan sukupuoli ja ikä kolmen vuoden tarkkuudella. Opinnäytetyömme valmistuu kevään 2013 aikana ja se tulee myöhemmin julkaisuna Internetiin (www.theseus.fi), jolloin siihen on halutessa mahdollisuus tutustua.

Pyydämme teitä lähettämään suostumuksenne palautuskuoressa viimeistään _____ mennessä. Mikäli teillä on kysyttävää, ottakaa meihin yhteyttä. Vastaamme mielellämme kysymyksiin.

Saimaan ammattikorkeakoulu
Toimintaterapian koulutusohjelma

Miia Tuure xxxx
xxxx@gmail.com

Sirja Tiainen xxxxx

Kotimäen asumisyksikön kehitysvammaisten nuorten nykyinen ja toivottu vapaa-aika

Suostumus opinnäytetyöhön osallistumiseen

Olen saanut riittävästi tietoa tästä opinnäytetyöstä ja ymmärtänyt tiedon. Osallistun haastatteluun ja toiminnalliseen aineistonkeruuseen. Osallistuminen on vapaaehtoista ja keskeyttäminen mahdollista milloin tahansa. Mahdollinen keskeyttäminen ei vaikuta nuoren asumiseen. Henkilötiedot eivät tule missään vaiheessa ilmi.

Osallistujan allekirjoitus
nimenselvennys

Päivämäärä

Annan suostumukseni _____ osallistumiseen opinnäytetyöhön. Osallistuminen on vapaaehtoista ja keskeyttäminen mahdollista milloin tahansa. Mahdollinen keskeyttäminen ei vaikuta asumiseen. Henkilötiedot eivät tule missään vaiheessa ilmi.

Omaisien allekirjoitus ja nimenselvennys

Päivämäärä

Miia Tuure

Sirja Tiainen

Saimaan ammattikorkeakoulun toimintaterapeuttiopiskelijat

Mitä sinä haluat harrastaa?

Ensimmäisenä päivänä tapahtuvassa haastattelussa saat kertoa vapaa-ajastasi.

Toisena päivänä saat kertoa mitä mieluiten tekisit vapaa-ajalla.

Toisen päivän osallistumisen jälkeen tarjolla piirakkaa ja mehua.

Ilmoittautuminen ohjaajille keskiviikkoon 17.10 mennessä. Lisätietoja voi kysyä Sirjalta ja ohjaajilta.

Terveisin opiskelijat Sirja ja Miia

Liite 3 - Haastattelupohja

Nykyinen vapaa-aika

Osallistujanumero:

Ikäryhmä:

Sukupuoli:

1. Onko sinulla mitään säännöllistä harrastusta? Mikä?
2. Onko sinulla harrastusta, jota harrastat silloin tällöin? Mikä?
3. Onko sinulla paljon vapaa-aikaa arkipäivinä? Onko sitä liikaa tai liian vähän?
4. Mitä yleensä teet vapaa-aikana?
5. Onko nykyinen vapaa-aika mieluisaa, oletko tyytyväinen siihen?

Liite 4 – Muistilista

- Kuvien ymmärrettävyys
- Puheen selvyys, määrä ja tempo
- Tutustumispisteiden sijainti suhteessa tilaan
- Mahdolliset häiriötekijät tilanteessa
- Osallistujien suhtautuminen tilanteeseen
- Ajankäyttö
- Muita huomioita

Liite 5 – Esimerkkikuvia pisteistä



Pallopelit



Televisio ja radio



Tietokone



Kotipelit



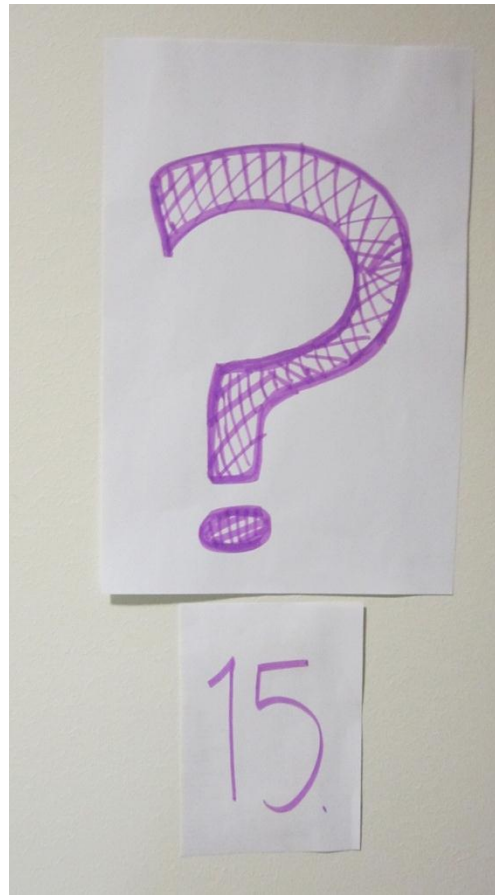
Musiikki ja näytelmä



Luontolajit



Tanssiminen



Muu mikä?



Jumppa



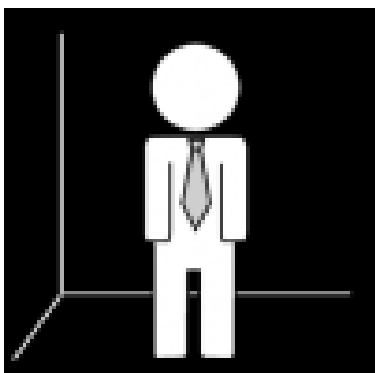
Kamppailulajit



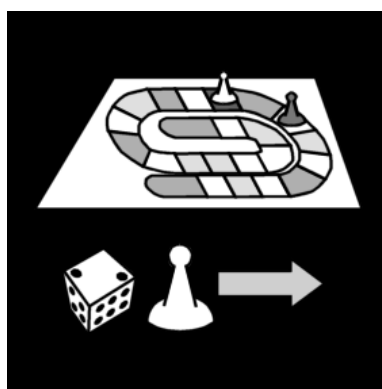
Ulkoliikunta

Liite 6 – Esimerkki tulosten esittelystä nuorille.

Kuva: Papunetin kuvapankki, www.papunet.net, Sclera-piktogrammit: www.sclera.be, Mulberry-kuvat: www.straight-street.com



Miesten yleisimmät vapaa-ajanviettotavat olivat tällä hetkellä kamppailulajit ja kotipelit.



Suurin osa osallistujista oli tyytyväisiä nykyiseen vapaa-ajan viettoonsa ja vapaa-ajan määrään.

